

ПРОБЛЕМИ ПОБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

РАЙНІН Ігор Львович - голова Харківської обласної державної адміністрації

Стаття посвячена проблемам построения гражданского общества в Украине. Определено понятие и основные признаки гражданского общества, выявлены причины и условия возникновения проблем. Проанализировано состояние преодоления недостатков, препятствующих становлению гражданского общества в Украине.

Ключові слова: держава, громадянське суспільство, права людини, демократія, верховенство права.

Одним із найбільш важливих ціннісних і культурологічних феноменів сучасного суспільства є громадянське суспільство. Процес його становлення в Україні виявляється складним та суперечливим та відбувається вже протягом тривало часу. Цей процес має багато закономірностей, спільних для багатьох країн. Але кожна держава, розвиваючи громадянське суспільство, вносить щось особливе, характерне саме для неї. Не є винятком і Україна. Сьогодні в Україні здійснюються різні заходи з розвитку громадянського суспільства, але політична та економічна ситуація обумовлює в процесі формування громадянського суспільства виникнення різних проблем, що надає актуальності дослідженню обраної теми.

Дослідження теми окремих питань побудови громадянського суспільства в Україні здійснювалось такими вченими, як: В. Андрущенко, В. Бабкін, М.О. Баймуратов, О. Гарань, Ф. Кирилюк, М. Михаль-

ченко, Ю.М. Оборотов, Ф. Рудич, Ю.М. Тодика, В. Молій, Б. Кухта та інші.

Зважаючи на те, що вивчення громадянського суспільства здійснюється крім юриспруденції ще й філософією, політологією, соціологією, визначення цього поняття має декілька підходів.

У соціології існують два основні напрямки розуміння громадянського суспільства. Відповідно до першого – генетичного, громадянське суспільство – це певний тип соціуму. Згідно з другим – структурним, громадянське суспільство є лише частиною соціуму. Тобто серед всього суспільства є громадянське суспільство і держава. Ці дві частини між собою іноді перетинаються.

Політологія визначає громадянське суспільство як суспільство громадян із високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних рис, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини; суспільство рівноправних громадян, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага [1].

З філософської точки зору, громадянське суспільство — суспільство, в якому існує і постійно розширюється сфера вільного волевиявлення, яке сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу людей і досягається через систему інституцій і відносин, покликаних забезпечити умови для самореалізації окремих індивідів та їхніх об'єднань [2, с. 505].

Таким чином, громадянське суспільство визначають і як сукупність рівноправних індивідів, і як сукупність недержавних об'єднань, і як сукупність різноманітних суспільних відносин між даними суб'єктами, причому деякі дослідники виключають з цього кола політичні відносини. Існують також різні підходи до визначення кола інститутів, що входять до складу громадянського суспільства.

Проте, юридична наука вивчає не всі сторони громадянського суспільства, а концентрується на питаннях його взаємозв'язку з державою і правом. З огляду на це юриспруденцію цікавлять переважно питання правового впливу на відносини громадянського суспільства і питання формування та діяльності його інституційної системи.

Виходячи з цього, у юридичній науці громадянське суспільство розуміють як суспільство з високорозвиненою системою взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян, їх об'єднань, з реальним забезпеченням державою їх рівних можливостей вільно і безпечно розпоряджатися своїми силами, здібностями, майном, спираючись на право і власну правосвідомість [3].

Громадянське суспільство – це суспільство, якому притаманне самоврядування членів суспільства і створених ними організацій. Громадянське суспільство і права держава є взаємопов'язаними інститутами, оскільки громадянське суспільство захищається законами та іншими правовими нормами, які створює держава. Високий рівень розвитку і функціонування громадянського суспільства може забезпечити тільки демократична правова держава. Головна ознака громадянського суспільства полягає в забезпеченні широких прав людини і громадянина. Громадянське суспільство реалізується у вільному виборі особистості різних форм економічного і політичного життя, форм ідеології і світогляду, у виборі професії і роду занять виборі місця проживання і вільного пересування, у можливості пропагандувати і відстоювати свої погляди і переконання, захистити свої права і свободи, законні інтереси суспільства і держави.

Становлення громадянського суспільства постає для України в практичній площині, оскільки нині діяльність Української держави спрямована на децентралізацію влади, розв'язання соціальних проблем, подальшу демократизацію суспільного життя.

Громадянське суспільство може існувати тільки в правовій державі, яка правовими засобами забезпечує верховенство права, реальне здійснення, гарантування, охорону, захист і поновлення порушених прав людини і громадянина, взаємну відповідальність держави і особи, контроль і нагляд за створенням і застосуванням юридичних законів.

Громадянське суспільство сьогодні йде еволюційним шляхом розвитку, а в Конституції України фактично зафіксовані базові засади його розбудови. Так, за Конституцією Україна є демократичною, соціальною, правовою державою; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Основний Закон України, закріплюючи права і свободи людини і громадянина, визначає невичерпність конституційних прав і свобод [4].

На шляху до побудови громадянського суспільства в Україні було прийнято низку законів, зокрема, «Про об'єднання громадян», «Про соціальний діалог в Україні», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про інформацію», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про організації роботодавців», «Про органи самоорганізації населення», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», «Про благодійництво та благодійні організації», «Про волонтерську діяльність», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про соціальні послуги», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про політичні партії».

Ці акти визначають засади внутрішньої політики України у сферах розбудови дер-

жавності, формування інститутів громадянського суспільства, порядок забезпечення права кожного громадянина.

Проте, зважаючи на важку політичну та економічну ситуацію, яка сьогодні склалася в Україні, виникають проблеми, що стають перешкодою розвитку громадянського суспільства.

Насамперед, це непрозорість та закритість діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, недосконалість законодавства, податкове навантаження, низька якість надання соціальних послуг, відсутність державної фінансової та благодійної підтримки, незбалансована економічна ситуація. Сьогодні суспільство України є бідним, недовірливим до влади, нездатним відповідати за проблеми в соціумі, соціально та культурно роз'єднане.

Усі ці прогалини призводять до відсутності діалогу між суспільством та владою. Громадянське суспільство починається з громадянина, його свободи, благополуччя, активної соціальної, правової, політичної позиції.

У своїй діяльності держава повинна бути зв'язана законними правами і свободами людини, нормами приватного і публічного права. У правовій державі влада повинна визначатися певними межами, які вона не може і не повинна переступати [5, с. 328].

Враховуючи особливості перехідного часу, в якому знаходиться Україна, має бути приведена в життя концепція співвідношення особи, суспільства і держави, яка дозволила б не тільки змінити сьогоднішній менталітет людини, але й сприяти формуванню вільної особи з високою політичною, економічною і правовою культурою, яка усвідомлює свою цінність і гідність. Ця концепція передбачає, що епіцентром громадянського суспільства є людина, її права, свободи й інтереси, що всі інститути громадянського суспільства і держави утворюються стільки, скільки є необхідність створити умови для нормальної життєдіяльності людини, захисту її прав і свобод. При цьому державні інститути мають нести подвійний тягар, забезпечуючи через закони: по-перше, рівні для всіх людей можли-

вості й умови; по-друге, нормальне функціонування громадянського суспільства в цілому. Повинна бути закладена якісно нова модель правової організації життя людини і суспільства, відповідно до якої весь державний і суспільний механізм спрямовується на здійснення і захист прав і свобод людини. Всі політичні, економічні, соціальні і культурні права людини мають знайти своє відбиття у відповідних інститутах громадянського суспільства, таких, як власність, свобода підприємництва, екологічна безпека, сім'я, освіта, наука та культура, громадські об'єднання, свобода інформації та ін. Ці інститути повинні стати надійним матеріальним фундаментом прав і свобод людини [6, с. 234].

Основними шляхами побудови громадянського суспільства в Україні є:

- розширення основної бази влади, підвищення політичної культури населення;
- активізація процесу роздержавлення всіх сфер суспільного життя, формування реальних інститутів громадянського суспільства;
- постійне удосконалення контрольних механізмів, тобто механізмів зворотного зв'язку від суспільства до держави;
- максимальне розширення сфери судового захисту прав і свобод людини, формування поваги до права та закону;
- виховання нормального природного патріотизму – національного і державного;
- зміцнення свободи інформації, відкритості суспільства на основі зав'язків із закордонним світом;
- підвищення рівня суспільної свідомості, подолання явищ соціальної пасивності [7, с. 285].

Розвиток громадянського суспільства можливий лише шляхом комплексного подолання вказаних проблем. Так, Указом Президента України від 24.03.2012 року було затверджено Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації.

У Харківській області розроблена обласна цільова програма розвитку грома-

дянського суспільства на 2012-2015 роки, виконання якої сприяло створенню благоприємних умов для розвитку інститутів громадянського суспільства в регіоні, залученні громадян до процесу прийняття публічних рішень на місцевому рівні, досягнення європейських стандартів забезпечення і захисту прав і свобод людини і громадянина. Нині діє нова стратегія розвитку громадянського суспільства в області, яка враховує зміни і доповнення чинного законодавства, регламентуючого питання соціально-економічного та політико-ідеологічного розвитку.

Розвиток громадянського суспільства включає і місцеві організаційно-масові заходи – референдуми, петиції, громадське обговорення, громадські експертизи і різні консультації по проектах місцевих і загальнодержавних актів. Розвиток таких процедур, як соціальне замовлення та соціальне підприємництво, громадські роботи по благоустрою, волонтерство, благодійництво та інші заходи в суспільному житті регіону будуть сприяти побудові громадянського суспільства в цілому в Україні.

Завданнями реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні є: приведення національного законодавства щодо діяльності інститутів громадянського суспільства у відповідність з європейськими стандартами; конституційне закріплення в рамках процесу модернізації Конституції України інститутів громадянського суспільства, основ їх взаємодії з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; сприяння становленню та розвитку мережі інститутів громадянського суспільства у багатоманітності їх форм; налагодження ефективної взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; забезпечення участі громадянського суспільства та його інститутів у процесах формування і реалізації державної, регіональної політики; впровадження європейських підходів до питань делегування інститутам громадянського суспільства окремих функцій держави щодо реалізації державної політики в гуманітарній

та соціальній сферах; забезпечення умов для активізації участі громадян у процесі підготовки та прийняття управлінських рішень, здійснення ефективного громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, зокрема, щодо запобігання та протидії корупції, підвищення прозорості діяльності цих органів; підтримка різноманітних форм місцевої демократії; укорінення громадянської культури та суспільної практики волонтерства і благодійництва, забезпечення сприятливих умов для їх розвитку; створення системи ресурсного забезпечення сталої діяльності інститутів громадянського суспільства; підтримка громадських ініціатив, спрямованих на формування культури гендерної рівності, подолання стереотипів щодо ролі та місця чоловіків і жінок у суспільстві [8].

На даний час, в області здійснюється виконання завдань вищезазначеної стратегії та досягнення її мети, проте все ж таки вплив економічних та політичних факторів гальмує цей процес. Зрозуміло, що добре розвинуте, структуроване й функціональне громадянське суспільство є основою стабільності держави і необхідною умовою розвитку демократії. Ефективність побудови громадянського суспільства в Україні залежить від того, в якій мірі держава і суспільство здатні створити умови, що усувають дестабілізуючі фактори в кожній із сфер життєдіяльності суспільства. Вирішальною умовою побудови громадянського суспільства є дотримання законів, існування справедливої соціальної системи, усунення протиріч між державою і суспільством.

Література

1. Бабкіна О. В. Політологія. Навчальний посібник / О.В. Бабкіна В.П. Горбатенко. – К.: ВЦ, 2006. – 568 с.
2. Причепій Є.М. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів / Є.М. Причепій, А.М. Черній, В.Д. Гвоздецький, Л.А. Чекаль. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 576 с.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави та права: Посібник. – Харків: Консум; Ун-т внутр.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена проблемам побудови громадянського суспільства в Україні. Визначено поняття та основні ознаки громадянського суспільства, виявлені причини та умови сфери виникнення проблем. Проаналізовано стан подолання прогалин, що перешкоджають розбудові громадянського суспільства в Україні.

справ, 2000. – 704 с.

4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К. : Преса України, 1997. — 80 с.

5. Аристотель. Политика / Аристотель. – Сочинение: в 4-х т. – Т. 4. – М.: Наука, 1983. – С.375-644

6. Громадянське суспільство як здійснення свободи. Центральна – східноєвропейський досвід: Зб. наук. праць // За ред. А Карася. – Львів: Львів. нац. ун-т ім.

SUMMARY

The article is devoted to problems of building of civil society in Ukraine. Defined the concept and basic features of civil society. Established causes and major areas of problems. The analyzed state to overcome gaps that impeding to building of civil society in Ukraine.

І.Франка, 2005. – 384 с.

7. Войтенко Т.А, Гончарук А.С., Привалов Ю.А. Гражданское общество в Украине: анализ социального конструирования. – К: Стилос, 2005. – 368 с.

8. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації : Указ Президента України від 24.03.2012 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/212/2012>